

Jan Rymarczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: jan.rymarczyk@ue.wroc.pl
ORCID: org/0000-0003-4701-439X

**RECENZJA MONOGRAFII MAŁGORZATY
CZERMIŃSKIEJ *WSPÓLNA POLITYKA HANDLOWA
UNII EUROPEJSKIEJ. ZNACZENIE DLA OCHRONY
JEDNOLITEGO RYNKU WEWNĘTRZNEGO
I MIĘDZYNARODOWEGO BEZPIECZEŃSTWA****

DOI: 10.15611/e21.2018.4.09

Problematyka funkcjonowania Unii Europejskiej (UE), w tym jej wspólnej polityki handlowej, była przedmiotem tak dużej liczby opracowań, że zapełniłyby one półki niejednej biblioteki. Temat nie został jednak wyczerpany, ponieważ w UE stale następują zmiany zarówno ilościowe, jak i jakościowe, wywołane czynnikami endogenicznymi i egzogenicznymi. Z jednej strony interes ekonomiczny całej Unii i poszczególnych jej członków, a z drugiej rosnąca kompleksowość, nieprzewidywalność i turbulentność zewnętrznego otoczenia oraz czynniki polityczne determinują ewolucję tej najważniejszej z polityk UE, decydując o jej aktualnym kształcie.

Podjęcie tematu wspólnej polityki handlowej (WPH) Unii Europejskiej i jej znaczenia dla ochrony jednolitego rynku wewnętrznego i międzynarodowego bezpieczeństwa ekonomicznego uważam za trafne, ważne, aktualne i potrzebne ze względów naukowo-poznawczych, a także utylitarnych. Nie można bowiem oddzielić bezpieczeństwa ekonomicznego danego kraju od bezpieczeństwa innych państw i ich organizacji, która w przypadku UE oznacza najbardziej zaawansowaną na świecie integrację ekonomiczną – unię gospodarczo-walutową.

Celem pracy, jak pisze jej Autorka we wstępie, jest identyfikacja i ocena instrumentów polityki handlowej Unii Europejskiej służących ochronie jednolitego rynku wewnętrznego oraz budowie międzynarodowego bezpieczeństwa ekonomicznego w kontekście badań ewolucji i specyfiki wspólnej polityki handlowej z jednoczesnym uwzględnieniem autonomicznej i traktatowej polityki handlowej.

Podstawową wartość dodaną pracy – wkład w rozwój nauki w wybranym obszarze przedmiotowym – stanowi jasne sformułowanie hipotez badawczych i ich wery-

* Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, str. 499, ISBN 978-83-8180-008-2.

fikacja za pomocą dobrze dobranych metod i narzędzi badawczych. Autorka przedstawia cztery następujące hipotezy:

1. Ewolucja wspólnej polityki handlowej prowadzi do zwiększenia otwartości gospodarki (wspólnego rynku) Unii Europejskiej, a także do jej wzmocnienia na arenie międzynarodowej, w handlu międzynarodowym i w negocjacjach handlowych, a tym samym przyczynia się do wzrostu bezpieczeństwa będącego wynikiem traktatowej polityki handlowej.

2. Mimo iż rola ochronna środków taryfowych maleje, w niektórych grupach towarowych nadal mają one znaczenie i tym samym chronią interesy wybranych grup społecznych w UE. Jednocześnie na znaczeniu zyskują – jako instrumenty ochronne – narzędzia pozataryfowe o charakterze regulacyjnym (narzędzia administracyjne), co jest wyrazem neoprotekcjonizmu – tendencji obserwowanej w światowej polityce.

3. Ze względu na małe postępy negocjacji Rundy w Dosze oraz osłabienie roli Unii Europejskiej w rokowaniach wielostronnych od przeszło dekady wzrasta znaczenie porozumień regionalnych i bilateralnych;

4. Mimo że głównym celem preferencji jednostronnych jest zwiększenie przychodów z eksportu, wzrost poziomu życia, dywersyfikacja eksportu, a tym samym zwiększenie bezpieczeństwa ekonomicznego w krajach będących beneficjentami systemu, w praktyce znaczenie preferencji celnych dla krajów będących beneficjentami nie jest duże. Przyczyniają się do tego przede wszystkim erozja preferencji, spowodowana głównie spadkiem cel w wyniku ich redukcji na forum GATT/WTO, i koszty spełnienia warunków korzystania z koncesji (dokumenty, formalności), rygorystyczne reguły pochodzenia, brak dywersyfikacji eksportu ze względu na ograniczone możliwości wzrostu podaży (moim zdaniem chyba bardziej monokulturowy charakter produkcji w tych krajach), a także bariery pozataryfowe w dostępie do rynku unijnego.

Przedstawione hipotezy należy uznać za trafne i kompleksowo charakteryzujące wspólną politykę handlową Unii Europejskiej. Moje zastrzeżenie odnosi się jednak do ich gradacji. Autorka traktuje je jako równorzędne, podczas gdy pierwsza stanowi główną hipotezę, a pozostałe wynikają z niej, stanowiąc jej rozwinięcie i uzupełnienie, czyli mają charakter pomocniczy, tworząc wspólnie ciąg hipotetyczno-dedukcyjny.

Zakres podmiotowy pracy stanowi Unia Europejska, zakres przedmiotowy – jej wspólna polityka handlowa, zaś zakres przestrzenny stanowią kraje europejskie zintegrowane regionalnie. Wymiary te są ewidentnie określone w pracy. Nie można jednak tego powiedzieć o zakresie czasowym. Brakuje wszak w recenzowanej pracy wyraźnego określenia cezury – podania we wstępie pracy początkowej i końcowej daty przeprowadzonych badań, co wynika z przyjęcia różnych perspektyw czasowych w odniesieniu do poszczególnych aspektów prowadzonych badań. I tak w badaniach nad ewolucją wspólnej polityki handlowej Autorka przyjęła długi horyzont czasowy ze względu na cel oraz dostępność i porównywalność danych Banku Świa-

towego. Podobny przedział czasowy zastosowała w odniesieniu do instrumentów polityki handlowej. Z kolei badania nad relacjami bankowymi z krajami trzecimi na ogół obejmują tylko drugą dekadę XXI wieku. Najkrótszy – kilkuletni – okres badań dotyczy preferencji jednostronnych Powszechnego Systemu Preferencji (*Generalized System of Preferences*), co Autorka monografii uzasadnia celem analizy, którym była ocena skutków zmian w tym systemie wprowadzonych w 2014 r., i ciągłą zmianą beneficjentów. Należy jednak podkreślić, że przywołane w książce dane statystyczne są możliwie najbardziej aktualne.

Recenzowana monografia jest bardzo obszerna: składa się z wykazu skrótów, wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, spisu tabel, spisu wykresów; ma 499 stron. Wstęp do pracy jest bardzo obszerny (ma 17 stron) i merytorycznie poprawny. Wyczerpująco określono w nim przedmiot i cel pracy, hipotezy badawcze, strukturę pracy, źródła i literaturę oraz częściowo metody.

Pierwszy rozdział pt. „Ewolucja wspólnej polityki handlowej Unii Europejskiej – cele, zasady, podstawy prawne” ma charakter teoretyczno-historyczny. Autorka wyjaśnia w nim pojęcie i istotę wspólnej polityki handlowej UE i jej genezę. Następnie przechodzi do jej ewolucji w świetle kolejnych traktatów, począwszy od traktatu rzymskiego aż do traktatu lizbońskiego. Kolejny punkt rozdziału dotyczy wertykalnego podziału kompetencji w ramach wspólnej polityki handlowej, czyli jej podziału między Unią i państwami członkowskimi, oraz podziału horyzontalnego, tj. na poziomie samej Unii, czyli między jej organy. Rozdział kończy synteza ewolucyjnych zmian WPH, które wraz z prezentowanymi danymi statystycznie przekonują o jej pozytywnym wpływie na wzrost otwartości gospodarki unijnej, wskazując na jej wzmocnienie na terenie międzynarodowym i na zwiększenie bezpieczeństwa ekonomicznego. Oznacza to, że Autorka w pełni zweryfikowała pierwszą hipotezę badawczą.

W drugim teoretycznym rozdziale pt. „Bezpieczeństwo międzynarodowe i jego determinanty w ujęciu teoretycznym w kontekście wspólnej polityki handlowej Unii Europejskiej” Autorka skoncentrowała się na objaśnieniu pojęć związanych z bezpieczeństwem międzynarodowym i ukazaniu wpływu, jaki na to bezpieczeństwo wywiera polityka handlowa UE. Rozdział drugi wnosi sporo wartości poznawczych do identyfikacji zależności między polityką handlową a bezpieczeństwem ekonomicznym w ogóle i stanowi istotny wkład do budowy teoretycznego modelu takich związków.

Rozdział trzeci pt. „Środki ochrony rynku wewnętrznego Unii Europejskiej stosowane w ramach wspólnej polityki handlowej”, mający charakter teoretyczno-empiryczny, jest najbardziej obszerny, co jest uzasadnione znaczną liczbą podjętych w nim wątków badawczych. Autorka opisuje w nim szczegółowo stosowane przez UE instrumenty stałej protekcji – cła i taryfę celną – oraz instrumenty protekcji uwarunkowanej – środki antydumpingowe, antysubwencyjne, ochrony przed nadmiernym importem oraz nieuczciwymi praktykami handlowymi krajów trzecich, a także ocenia ich znaczenie dla wzrostu bezpieczeństwa ekonomicznego unijnych *stockholders* oraz środowiska naturalnego.

W mającym teoretyczny charakter rozdziale czwartym, zatytułowanym „Multilateralizm we współczesnej polityce handlowej Unii Europejskiej – wielostronny system handlu GATT/WTO a bezpieczeństwo międzynarodowe”, Autorka weryfikuje trzecią hipotezę badawczą. Podejmuje w nim bardzo interesujący i aktualny problem relacji między wymienionymi w tytule formami integracji. Nie zostaje rozstrzygnięta kwestia, czy regionalizm sprzyja multilateralizmowi rozumianemu jako proces globalizacji, czy też stanowi odwrót od niego. Podzielam pogląd, że wobec trudności osiągnięcia konsensusu w dużym gronie państw alternatywą są dwustronne porozumienia. Jednocześnie jednak otwarty regionalizm sprzyja globalizacji i może stanowić jej „wzorzec w miniaturze”. Instytucjonalnym wyrazem dążeń do multilateralizmu są działania GATT/WTO, Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego. Jak przekonująco pisze Autorka, wobec impasu w negocjacjach Rundy w Dosze oraz osłabienia pozycji UE w rokowaniach wielostronnych wskutek m.in. wzrostu roli gospodarek wschodzących i krajów rozwijających się Unia Europejska skłania się w kierunku porozumień bilateralnych. Ponieważ osiągnięcie sukcesu podczas trwającej niezwykle długo (od 2001 r.) rundy negocjacji WTO, która rozpoczęła się w Dosze, a później była prowadzona w Cancun w Meksyku i w Hongkongu, stało się niemożliwe, UE zdecydowała się na realizację swojej polityki przez porozumienia dwustronne, które zdają się lepiej odpowiadać zarówno Unii, jak i drugiej stronie rokowań.

Logicznym przejściem od zarysowanego w rozdziale czwartym rozwoju WPH Unii Europejskiej w kierunku bilateralizmu są rozważania Autorki zawarte w rozdziale piątym „Bilateralizm i regionalizm w traktatowej polityce handlowej Unii Europejskiej i ich znaczenie dla międzynarodowego bezpieczeństwa ekonomicznego”. Autorka bardzo szczegółowo omawia w nim preferencyjne umowy handlowe, pogłębione i kompleksowe umowy o wolnym handlu i umowy handlowe nowej generacji z różnymi krajami. Stwierdza, że UE ma najgęstsza sieć umów handlowych z krajami trzecimi na świecie, co świadczy o jej znaczeniu jako największej, obok USA i Chin, potęgi handlowej oraz o jej niezwyklej intensywności i skuteczności w działaniach na rzecz wewnętrznego i międzynarodowego bezpieczeństwa ekonomicznego. Należy jednak zaznaczyć, że siła oddziaływania UE w ostatnim okresie osłabła ze względu na kryzys strefy euro, politykę migracyjną, konflikty w krajach basenu Morza Śródziemnego, tendencje populistyczne i nacjonalistyczne w niektórych jej krajach, a przede wszystkim ze względu na *brexit* (ponieważ wiele krajów trzecich łączy intensywne stosunki handlowe z Wielką Brytanią, jej wyjście może wpłynąć na osłabienie ich relacji z UE).

O kompleksowości ujęcia instrumentów polityki handlowej Unii Europejskiej z punktu widzenia ich znaczenia dla wymienionych w tytule pracy kwestii decyduje również problematyka rozdziału szóstego – „Preferencje jednostronne w traktatowej polityce handlowej Unii Europejskiej i ich znaczenie dla międzynarodowego bezpieczeństwa ekonomicznego”. Autorka stwierdza w nim, że unilateralizm zawsze odgrywał istotną rolę w polityce handlowej UE, a jego celem było zwalczanie ubó-

stwa i rozwój najbiedniejszych krajów świata poprzez handel. Efekty przyznanych preferencji nie były jednak adekwatne do zakładanych celów. Preferencje jednostronne i preferencje wzajemne nie przyczyniły się do znacznego zwiększenia wymiany handlowej z tymi krajami i poprawy ich sytuacji gospodarczej. Mocno krytyczny stosunek Autorki do ich skutków wyraża się w stwierdzeniu: „Raczej można się dopatrzeć w nich ochrony interesów Unii Europejskiej i przedsięwzięcia unijnych” (s. 444). Konsekwentnie przeprowadzona analiza WPH pozwoliła Autorce w tym rozdziale potwierdzić ostatnią hipotezę wskazaną we wstępie do książki.

Zakończenie pracy koresponduje z jej wstępem i zawiera rekomendacje dla aktualnej i przyszłej WPH Unii Europejskiej.

Strukturę pracy oceniam jako prawidłową, logiczną i harmonijną. Poszczególne rozdziały wynikają z siebie i stanowią stopniową konkretyzację problemu badawczego. Każdy z nich zawiera wstęp i krótkie podsumowanie, co należy uznać za dobrą praktykę w pisaniu tekstów naukowych.

W pracy zastosowano właściwie dobrane metody i techniki badawcze. Autorka wykorzystwała metody empiryczne (obserwację pośrednią, opis i pomiar) metody teoretyczne i ogólnologiczne, w tym dedukcję i indukcję. Duże znaczenie dla wartości pracy miały takie techniki badawcze, jak analiza przyczynowo-skutkowa, porównawcza, dokumentowa, historyczna i statystyczna oraz synteza.

Praca bazuje na bardzo bogatej literaturze przedmiotu (w językach polskim, angielskim i niemieckim) oraz materiałach źródłowych, w tym dokumentach i statystykach Unii Europejskiej, Eurostatu, Banku Światowego i Światowej Organizacji Handlu, a także na źródłach pochodzących z Internetu, które Autorka właściwie wykorzystała i poddała krytycznej analizie.

Recenzowana książka powstała dzięki ogromnemu nakładowi pracy, dowodzi gruntownej znajomości badanych problemów, ogromnej erudycji Autorki, jej umiejętności selekcji niezwykle bogatych zasobów informacji i prowadzenia konsekwentnego, logicznego wywodu, a także o dobrym opanowaniu przez Autorkę metod i technik badawczych.

Uważam, że praca Pani dr Małgorzaty Czerwińskiej duży wkład w poznanie determinant, przebiegu i skutków wspólnej polityki Unii Europejskiej w kontekście ochrony jednolitego rynku wewnętrznego i międzynarodowego bezpieczeństwa ekonomicznego. Według mnie recenzowana książka to najbardziej kompleksowe i aktualne opracowanie dotyczące problematyki wspólnej polityki handlowej Unii Europejskiej. W dalszych badaniach nad WPH Unii Europejskiej monografia ta będzie ważnym kompendium uporządkowanej wiedzy, którego żaden rzetelny badacz nie będzie mógł pominąć.